

1. Latvijas Republikas valsts robežu noteikšana un nospraušana

Pēc Latvijas Republikas nodibināšanas un Brīvības cīņām viens no svarīgākajiem jaunās valsts uzdevumiem bija valsts teritorijas noteikšana un robežu nospraušana ar jaunajām kaimiņvalstīm – Igauniju, Padomju Krieviju, Lietuvu un Poliju. Latvijas teritoriju veidoja kādreizējās Vidzemes guberņas latviešu apdzīvotā daļa, Kurzemes guberņa un Vitebskas guberņas Ludzas, Rēzeknes un Daugavpils apriņķis. Starpvalstu sarunās, konkretizējot robežas un vienojoties par izmaiņām salīdzinājumā ar agrāko administratīvo iedalījumu, valstis vadījās pēc vēsturiskiem, etnogrāfiskiem un saimnieciskiem principiem.¹ Sarunu rezultātā ar katru no iepriekšminētajām valstīm Latvija noslēdza līgumus, kas galvenajos vilcienos noteica robežu un paredzēja izveidot jauktu robežkomisiju, kura robežu precizēja un nosprauda dabā, kā arī nostiprināja to robežas aprakstā. Šo darbu veikšanai robežlīnija tika sadalīta darba rajonos. Par katru no tiem atbildību uzņēmās viena no jauktās robežkomisijas delegācijām. Latvijas iecirkņos praktisko daļu – robežas uzmērīšanu un tās izbūves organizēšanu – veica Armijas Galvenā štāba Ģeodēzijas-topogrāfijas daļas speciālisti un Zemkopības ministrijas norīkotie mērniki. Tieši Zemkopības ministrijas Mērniecības daļa vēlāk bija atbildīga arī par uzmērīšanas darbiem un plānu sastādīšanu robežlīnijas pārdalītajiem zemes gabaliem, par kuru koroborāciju un likvidāciju kaimiņvalstu starpā tika slēgtas īpašas konvencijas.

Robeža ar PSRS (Krieviju)

Visātrāk Latvija vienošanos par robežu panāca ar Padomju Krieviju. To pamatvilcienos noteica 1920. gada 11. augustā parakstītā miera līguma trešais punkts.² Jauktā robežkomisija izveidota 1921. gada janvārī. Robežas nospraušanu dabā veica Tehniskās divīzijas piekomandētie tehniķi.

Komisijas sastādītais robežas apraksts parakstīts 1923. gada 7. aprīlī Rīgā.³ Saskaņā ar to robežas kopgarums bija 351 km un tā sīkāk dalījās 106 robežpunktos, no kuriem pirmais atradās ziemeļos, Latvijas, Igaunijas un Krievijas robežas saskares punktā pie Kūdupes, bet pēdējais – nr. 106 – dienvidos, Daugavā iepretim Rosicas ietekai, kur tā saskārās ar Polijas robežu.

¹ Mieriņa, A. Latvijas valsts robežas. Grām.: *Latvijas zemju robežas 1000 gados*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999. 194.–196. lpp.; *Latviešu konversācijas vārdnīca*. Rīga, 10. sēj. 1933–1934. 20325.–20349. sl.; Andersons, E. *Latvijas vēsture, 1914–1920*. Stokholma, 1967. 601.–19. lpp.

² Miera līgums starp Latviju un Krieviju. *Valdības Vēstnesis*, 1920. Nr. 209.

³ Skat. LVVA 1313. f., 2. apr., 790. l.

Divdesmitajos gados, izbūvējot robežu, pie tās nebija izveidota neitrālā josla, tāpēc 1930. gada 20. oktobrī tika izdots likums par zemes atsavināšanu gar robežu 6,40 m platā joslā.⁴ Robežjoslas uzmērīšanu un atsavināšanu veica Zemkopības ministrija sadarbībā ar Iekšlietu ministriju.

Robeža ar Igaunijas Republiku

Domstarpības, kas Latvijas un Igaunijas starpā bija raisījušās par vairāku administratīvo vienību piederību, atrisināja ar S. Dž. Talents vadītās šķīrējtiesas palīdzību. Balstoties uz šķīrējtiesas spriedumu, abas puses 1920. gada 19. oktobrī Rīgā parakstīja līgumu par robežu noteikšanu dabā un pieņēma instrukciju jauktajai robežkomisijai.⁵ 1923. gada 1. novembra papildlīgumā noteikta robežas austrumu daļa starp teritorijām, kuras Latvija un Igaunija bija ieguvusi no Krievijas. Tāpat tika paredzēta Tehniskā biroja izveide praktisko darbu veikšanai.⁶

Robežas aprakstu parakstīja 1927. gada 30. martā.⁷ Robeža bija 375 km gara ar 442 robežpunktiem, numurētiem no Latvijas, Igaunijas un Krievijas saskares punkta austrumos līdz Rīgas līcim pie Ainažiem rietumos. Latvijas delegācija aprakstu bija sastādījusi robežas rietumu daļai (219.–442. robežpunkts), kā arī Luru rajonam (14.a–47. robežpunkts).

Konvenciju par nekustamo īpašumu ierakstīšanu zemes grāmatās starp Latviju un Igauniju parakstīja 1927. gada 22. jūlijā.⁸ Pārdalīto īpašumu likvidācijas termiņš vairākkārt tika pagarināts.⁹

Robeža ar Lietuvas Republiku

Arī Latvijas un Lietuvas robežu galvenajos vilcienos noteica arbitrāžas komisija, kura savu lēmumu Dž. J. Simpsona vadībā pieņēma 1921. gada 20. martā. Konvencija par robežas novilkšanu dabā noslēgta un instrukcija robežas nosprašanas komisijai pieņemta tā paša gada 14. maijā.¹⁰

Robežas aprakstu parakstīja 1927. gada 15. oktobrī,¹¹ savukārt deklarācija par robežas galīgu noteikšanu Latvijas Ministru kabinetā apstiprināta 1930. gada 8. jūlijā.¹² Latvijas-Lietuvas robežas kopgarums bija 570 km, un to iezīmēja 488 robežpunkti, numurēti no Baltijas jūras piekrastes pie Rucavas rietumos līdz Ilūkstes apriņķa Kurcuma pagasta Grendzes upei jeb Lietuvas-Polijas demarkācijas līnijai austrumos. Latvijas delegācija sagatavoja dokumentāciju par 70.–247. un 410.–

⁴ Likums par robežjoslas zemes atsavināšanu uz Latvijas un Sociālistisko Padomju Republiku Savienības robežas. *IV*, 1930.Nr. 238.

⁵ Konvencija starp Latviju un Igauniju par robežu novilkšanu dabā starp minētām republikām, vienas līdzējas puses pilsoņu tiesībām otras teritorijā un ar robežlīniju pārdalītu nekustamu īpašumu stāvokli. Pielikums pie 2. panta: Instrukcija jauktai komisijai robežu nosprašanā dabā starp Latviju un Igauniju *IV*.1920. Nr. 247.

⁶ Latvijas-Igaunijas papildlīgums robežas jautājumos. *IV*. 1923. Nr. 282.

⁷ Skat. LVVA 1313. f., 2. apr., 204. un 205. l.

⁸ Konvencija starp Latviju un Igauniju par nekustamu mantu ierakstīšanu zemes grāmatās. *IV*. 1928. Nr. 41.

⁹ Skat. *IV*.1927. Nr. 66; *IV*. 1929. Nr. 70; *IV*. 1930. Nr. 144; *IV*. 1931. Nr. 150.; *IV*. 1936. Nr. 10.

¹⁰ Konvencija starp Latviju un Lietuvu par robežu novilkšanu dabā starp minētām valstīm, par pierobežas iedzīvotāju tiesībām un caur robežas līniju pārdalīto nekustamo īpašumu stāvokli (+ pielikums: „Instrukcija jauktai komisijai robežu nosprašanā dabā starp Latviju un Lietuvu”. *IV*. 1921. Nr. 137.

¹¹ Skat. LVVA 1313. f., 2. apr.

¹² Deklarācija par Latvijas-Lietuvas robežas galīgu noteikšanu. *IV*.1930. Nr. 151.

460. robežpunktu. Tāpat Latvijas delegācija uzmērīja arī Mēmeles upes labo krastu posmā no 301.–376.a robežpunktam.

Konvenciju par valsts robežas pārdalīto zemju koroborāciju un likvidāciju starp Latviju un Lietuvu parakstīja 1931. gada 25. janvārī.¹³ Likvidācijas gala termiņš vairākkārt tika pārcelts.¹⁴

Robeža ar Polijas Republiku

Polijas teritoriālo pretenziju dēļ Latvijas-Polijas robeža tika noteikta visvēlāk un tikai 1929. gada 29. februārī abas valdības parakstīja protokolu par robežas jautājumu noregulēšanu.¹⁵ Robežas uzmērīšanas un izbūves darbi uzsākti 1933. un pabeigti 1936. gadā, iedalot 105 km garo robežu četros izbūves rajonos (1. – no robežas tālākā austrumu punkta pie Rosicas ietekas Daugavā līdz Vanagu ezeram; 2. – no Vanagu ezera līdz Mazbornei; 3. – no Mazbornes līdz Riču ezeram; 4. – no Riču ezera līdz faktiskajai robežai ar Lietuvu Kurcuma pagastā pie Grendzes upes). 1938. gadā robežas nospraušanu apstiprināja abu valstu deklarācija.¹⁶ Robežas apraksts līdz 1940. gadam tomēr juridiski netika pilnībā noformēts.

2. Dokumentu vēsture

Jaukto robežkomisiju dokumentus un materiālus par Latvijas robežu uzmērīšanu Latvijas Valsts vēstures arhīvam nodevuši dažādu kādreizējo valsts institūciju arhīvi. Robežkomisiju sarakste un lietvedība, aprakstu un karšu oriģināli, daļēji arī tehniskā dokumentācija atrodas Ārlietu ministrijas fondā.¹⁷ Arī Latvijas robežu uzmērīšanas dokumenti no kādreizējās Zemkopības ministrijas Mērniecības daļas LVVA nonākuši pa daļām un meklējami vairākos aprakstos.¹⁸

218. apraksta dokumenti savulaik apkopoti Zemes ierīcības departamenta Mērniecības daļas 50. arakstā. Vēlreiz tie inventarizēti 1965. gadā Latvijas PSR Republikāniskajā zemes ierīcības projektēšanas institūtā "Latgiprozem". Pēc „Latgiprozem” reorganizācijas par Latvijas Valsts zemes ierīcības projektēšanas institūtu “Zemesprojekts” 1994. gadā uz tā bāzes tika izveidots Valsts zemes dienests, kas robežu dokumentus 2007. gada 29. jūnijā nodeva Latvijas Valsts vēstures arhīvam.

¹³ Konvencija starp Latviju un Lietuvu par valsts robežas pārdalīto zemes vienību koroborāciju un likvidāciju. *IV*. 1931. Nr. 77.

¹⁴ Skat. *IV*. 1933. Nr. 150; *IV*, 1934. Nr. 132.

¹⁵ Skat. šī apraksta 231. lietu.

¹⁶ Skat. arī Jēkabsons, Ē. Sešu pagastu un Grīvas pilsētas problēma Latvijas un Polijas attiecībās 20.–30. gados. *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*. 1995. Nr. 1. 80.–101. lpp.

¹⁷ LVVA 1313. f., 2. apr.

¹⁸ LVVA 1679. f., 130., 136., 143., 153., 163., un 166. apraksts.

3. Apraksta dokumentu raksturojums un sistematizācija

218. aprakstā iekļautie dokumenti satur materiālus par Latvijas valsts robežām ar visām kaimiņvalstīm, tomēr dokumentu veids, noformējums, apjoms, un tajos ietvertā informācija ir atšķirīga. Tikai daļēji tie ir robežkomisiju dokumenti, kas atspoguļo robežu nospraūšanas darbu tehnisko pusi – robežu apraksti, uzmērīšanas aprēķini un žurnāli. Šāda veida dokumenti visvairāk ir par Latvijas-Polijas (gan Latvijas, gan Polijas delegācijas dokumenti), kā arī par Latvijas-Lietuvas robežkomisiju (Latvijas delegācijas dokumenti). Tehnisko dokumentāciju papildina robežlīnijas kartogrāfiskie attēlojumi – kartes, plāni, kā arī uzmērīšanas aprisi – dažādās to izgatavošanas stadijās.

Par Igauniju un Lietuvu ir arī plāni atsevišķiem zemes gabaliem, kas pārdalīti robežas nospraūšanas rezultātā. Lielākā daļa uz PSRS robežu attiecināmo lietu ir atsavinātās robežjoslas plāni.

Apraksts datējams ar robežkomisiju darbības laiku 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados, lai gan ir atsevišķi vēl pirms 1. pasaules kara uzmērīti un sastādīti, bet vēlāk papildināti plāni. Dokumenti pārsvarā ir latviešu un attiecīgās kaimiņvalsts valodā (igauņu, lietuviešu, krievu, poļu) un, Polijas gadījumā, arī franču valodā. Dokumenti ir labā fiziskā stāvoklī, atsevišķām kartēm ir fiziski defekti – plīsumi.

218. apraksta lietas grupētas pa robežvalstīm, kas kārtotas alfabēta secībā. Attiecīgās valsts ietvaros lietas sistematizētas pēc dokumentu veida, vispirms liekot robežu aprakstus un tehniskos dokumentus, bet pēc tiem – kartogrāfisko materiālu, kas kārtots ievērojot attiecīgo valstu robežpunktu numerāciju un robežu aprakstos noteiktos virzienus. Atsevišķās sadaļās apkopoti plāni, kas atspoguļo zemes gabalu pārdali vai, Krievijas gadījumā, robežjoslas atsavināšanu. Arī to secību un sakārtojumu nosaka attiecīgās robežas apraksts un robežpunktu numerācijas virziens.

Teksts: Fondu analītikas daļas vadošā pētniece Ineta Didrihsone un daļas vadītājas vietnieks Kārlis Zvirgzdiņš

26.05.2008.